

УДК 378.016:784

О.М. Прядко
м. Кам'янець-Подільський, Україна**ВОКАЛЬНО-МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Сучасний розвиток вітчизняної вищої школи відбувається в умовах протікання складних інтеграційних процесів в освітньому просторі. Нові освітні перспективи значно розширюють можливості майбутньої професійної реалізації підрастаючого покоління громадян України. Актуальні суспільні запити вимагають переосмислення існуючої в державі системи підготовки освітніх кадрів, забезпечення умов для підготовки конкурентоспроможних фахівців на світовому ринку праці. Прагнення виховати нове покоління громадян з високим рівнем громадянської свідомості, патріотичних почуттів вимагає від вищої школи змінювати освітні підходи у процесі підготовки майбутніх педагогів.

Враховуючи політичні, соціальні умови розвитку сучасного українського суспільства з особливою гостротою постає проблема морального виховання школярів, формування у них непохитної громадської позиції, чіткої національної самоідентифікації. Ефективним засобом впливу на формування свідомості учнів, їх інтелектуальної та емоційної сфери є музика. Саме музику називають могутнім засобом усебічного розвитку особистості дитини, її культури почуттів, духовності. В. Сухомлинський називав музику могутнім засобом естетичного виховання. Він писав, що вміння слухати і розуміти музику є однією з елементарних ознак естетичної культури, без якої неможливо уявити цілісного повноцінного виховання [3, с. 296]. Музика здатна спонукати школяра до морально-естетичних переживань, активного мислення, емоційного співпереживання. Засобами музики діти можуть виражати свої почуття до рідної землі, природи, її історії, своєї родини. Морально-патріотичні почуття дітей закладаються через любов до свого народу, його культури, найглибшим виразником якої є національна музика. Тому саме на вчителя музики покладається обов'язок засобами музичного мистецтва ефективно проводити процес морально-естетичного виховання школярів.

Професійне становлення майбутнього вчителя музики включає розвиток його фахових умінь, у тому числі вокальну та вокально-методичну підготовку. Процес підготовки майбутніх учителів до вокально-педагогічної діяльності у школі вимагає чіткого усвідомлення значення впливу особистості вчителя музики, його педагогічної компетентності та рівня професійної підготовленості на формування музичної культури школярів. Основним засобом емоційного впливу під час викладацької діяльності вчителя в школі є його співацький голос. Досконале володіння педагогом власним співацьким голосом, широкою палітрою виражальних засобів вокального мистецтва, відсутність будь-яких вад голосоутворення є запорукою ефективної професійної діяльності вчителя музики у школі.

Розгляду проблеми професійної підготовки вчителів присвячено значну кількість наукових

праць учених у галузі педагогіки, психології, педагогічної психології. Так, вивченням структури та специфіки професійної діяльності вчителя займалися О. Апраксіна, С. Архангельський, І. Бех, В. Галузинський, В. Сластьонін. Обґрунтування методичного аспекту педагогічної підготовки майбутніх учителів здійснювали М. Іванова, О. Коваленко, М. Нікітенко, Л. Таланова. Питання адаптації майбутніх педагогів до специфіки професійної діяльності розглядали І. Бех, О. Мороз, О. Солодухова.

Питання вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів розкривали у своїх працях О. Маруфенко, А. Менабені, Г. Стасько, Ю. Юцевич. Взаємодію вокального та методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього педагога-музиканта вивчають Л. Василенко, О. Монд.

Проблема вокально-методичної підготовки майбутніх педагогів-музикантів залишається актуальною на сучасному етапі розвитку вищої школи та вимагає подальшого ґрунтовного вивчення.

Метою статті є розгляд засобів удосконалення вокально-методичної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Вокально-методична підготовка майбутнього вчителя музики полягає у вихованні у студентів зацікавленості вокально-педагогічною діяльністю, формуванні професійної спрямованості особистості майбутнього педагога-музиканта, розвитку творчих якостей майбутнього викладача-виконавця, оволодінні студентами засобами співацького розвитку дітей. Вона має відбуватися у процесі тісної взаємодії індивідуального вокального розвитку студента під час занять вокалом та під час засвоєння ґрунтовної науково-методичної бази знань у галузі вокальної педагогіки, які студент одержує в процесі вивчення дисциплін «Методика викладання вокалу», «Методика музичного виховання», «Актуальні питання розвитку української вокальної педагогіки».

Вокальна підготовка майбутнього вчителя музики передбачає засвоєння вокально-технічних умінь та навичок студентів, розвиток художньо-виконавських умінь відтворення вокальних творів, оцінювально-аналізувальних навичок діагностики процесу фонації, озброєння їх теоретико-методичними знаннями у галузі вокальної педагогіки, методики викладання вокалу, дотичних галузей наук. «Постановка голосу» у системі підготовки вчителя музики є однією з профільюючих дисциплін, що вивчається впродовж усього терміну навчання у навчальному закладі. Мета дисципліни — розвивати вокальні здібності студентів, прищеплюючи основні вокально-технічні та виконавські навички, вчити студентів самостійно працювати над вокальною технікою та художнім виконанням творів, розвивати вокально-слухові навички. Під постановкою голосу розуміють процес його пристосування і розвитку для професійного використання. Поставлений в академічній манері співу голос повинен мати гарний, правильно сформований співацький тембр, рівний діапазон у півтори-дві октави, достатню силу. Вокалісту необхідно виробити техніку рухливості й кантилену, досягти природного і виразного звучання слова, розвинути великі звуковисотні можливості, вібрато, красу вокального тембру, що робить процес звукоутворення плавним та рівним.

Важливими завданнями процесу вокальних занять у вищому навчальному закладі є формування у студентів чітких уявлень про складні психофізіологічні механізми процесу голосоутворення, розвиток здатності свідомо впливати на власний процес фонації, аналізувати та корегувати його. Усвідомленість механізмів процесів голосоутворення та голосоведення дозволяє студенту не лише вдосконалювати власні вокальні навички, але й формує основу його вокально-методичних уявлень.

Вокально-методична підготовка студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів частково триває під час занять вокалом. На заняттях у класі постановки голосу студенти отримують методичні вказівки педагога вокалу, засвоюють певні знання в галузі анатомічної будови голосового апарату, фізіології процесів дихання та голосоутворення. Найціннішим на занятті вокалу є можливість поєднувати теоретичні знання у галузі вокальної педагогіки та методики вокалу з практичним їх утіленням у процесі засвоєння співацьких умінь

та навичок студентів. Оволодіння майбутніми педагогами-музикантами науково-теоретичними знаннями з педагогіки вокалу дозволяє зробити процес засвоєння ними вокальних умінь та навичок усвідомленим. На заняттях з постановки голосу студенти найперше вчать здійснювати свідому самодіагностику власного процесу фонації.

Педагоги, які займаються вихованням вокалістів-виконавців, часто висловлюють думку про те, що володіння методичними знаннями, знаннями анатомічної будови голосового апарату, закономірностей психофізіологічного процесу фонації не є обов'язковим для їх вихованців. Більш того, мова йде навіть про шкідливість володіння студентами-вокалістами такими знаннями під час їх вокальної підготовки. Педагоги переконані, що зосередження уваги студента-вокаліста на роботі окремих частин голосового апарату в процесі звукоутворення, надмірна концентрація уваги на механізмах голосоутворення ускладнює роботу у класі вокалу. На початкових етапах оволодіння вокально-технічними навичками увага студента має неухильно слідувати вказівкам, зауваженням педагога, він повинен цілковито довірити свій голос досвіду наставника, але мова не може йти про повну відсутність у студентів знань будови голосового апарату, фізіології роботи органів дихання та голосоутворення в подальшому. Специфіка музично-педагогічної діяльності вчителя музики у школі вимагає ґрунтовної вокально-методичної підготовки студентів.

Центральне місце у процесі вокально-методичної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів займає дисципліна «Методи викладання вокалу». Методика розвитку співацького голосу, будучи складовою частиною музичної педагогіки, вивчає закономірності, принципи, зміст, форми і методи передачі педагогом та засвоєння студентом досвіду вокальної діяльності, виявляє методологічні засади цього процесу, забезпечує належний рівень фахової підготовки майбутніх учителів музики. Методика розвитку співацького голосу розглядає прийоми та методи вокально-педагогічного впливу на процес фонації, метою використання яких є розвиток вокально-технічних умінь та навичок вокаліста, розкриття та вдосконалення природних акустичних якостей співацького голосу, формування навичок усвідомленого координування роботи голосового апарату під час співу. Ю.Ю.Цевич дає таке визначення методики: «Сукупність систематизованих прийомів і способів керування співацьким навчанням, послідовне засвоєння яких забезпечує формування в учнів навичок відповідної вокальної техніки, здатної гарантувати розвиток комплексу акустичних якостей, витривалості та невтомності голосового апарату, і є методика навчання співу» [5, с. 89].

Метою викладання навчальної дисципліни «Методика викладання вокалу» є підвищення теоретичного, методичного та методологічного рівня знань студентів, а також їх естетичне виховання засобами вокального мистецтва. Основними завданнями вивчення дисципліни є закріплення та поглиблення знання студентів з історії, теорії та методики постановки голосу, формування практичних умінь та навичок, необхідних для роботи вчителя музики у школі, озброєння студентів умінням аналізувати вокально-педагогічний репертуар та диференціювати його відповідності до типу голосу і рівня підготовки учня, розвивати особисті музичні та спеціальні вокальні здібності.

Важливими професійними уміннями майбутнього педагога-музиканта є здатність здійснювати діагностувальну діяльність на уроках музики, оцінювати звучання співацького голосу учнів, аналізувати його, знаходити недоліки голосоутворення, визначати їх причини та знаходити шляхи подолання за допомогою оцінювально-аналізуючих умінь. Здійснення ефективного аналізу та керування процесом співу вихованців передбачає наявність розвиненого вокально-педагогічного слуху вчителя. Завданням педагога під час вокальної підготовки студентів на музично-педагогічних факультетах є формування активного вокального слуху, як невід'ємного компоненту успішного вокального розвитку та вокально-методичної підготовки. У вокальній педагогіці активним вокальним слухом прийнято вважати педагогічний вокальний слух, який дозволяє зосереджуватись не лише на власних вокальних відчуттях, а й усвідомлювати, відчувати й аналізувати процеси у голосовому апараті учня. На відміну від

пасивного вокального слуху, який дозволяє керувати власним процесом голосоутворення студента і відповідає за діагностику його внутрішніх вокальних відчуттів. За сприятливих умов навчання пасивний вокальний слух розвивається одночасно із розвитком співацького голосу студента.

За визначенням Ю. Юцевича, педагогічний вокальний слух дозволяє не тільки оцінювати, але й, свідомо контролюючи, удосконалювати якість звучання голосу учня в процесі вокального навчання [4, с. 44]. Вокально-педагогічний слух дозволяє накладати уявні вокальні відчуття учня на власні еталонні вокальні відчуття, аналізуючи їх, здійснювати цілеспрямоване педагогічне втручання в роботу голосового апарату учня [5, с. 86]. Усвідомлюючи, аналізуючи і порівнюючи звучання голосу учня зі звучанням власного голосу та вокальними відчуттями, педагог може впливати на процес його звукоутворення. Отже, досконале володіння педагогом власним співацьким голосом є необхідною умовою формування сукупності професійних умінь майбутнього педагога-музиканта.

Учитель музики має добре орієнтуватися у сучасному культурному просторі, бути ознайомленим із новими тенденціями у розвитку культури та мистецтва, реагувати на нові культурні запити школярів. Сучасний медіапростір пропонує учням широкий вибір музичної продукції для ознайомлення. З огляду на це вчитель має вчити дітей обирати для прослуховування кращі зразки професійного виконання музичних творів, відкидати неякісний музичний матеріал, який не має жодної культурно-естетичної цінності, а часто може негативно впливати на культурний розвиток дітей.

Музичні смаки школярів формуються під впливом різних напрямків та течій сучасного музичного мистецтва. Аби відповідати запитам суспільства та культури в теперішніх умовах сьогодення майбутній педагог-музикант має володіти методикою постановки співацького голосу у різних манерах співу. Урахування інтересів дітей у виборі музичних творів для позаурочного виконання є важливим фактором формування у них мотивації до вокально-хорової діяльності. Учитель має вміти адекватно оцінювати вокальний потенціал дітей, схильність співати у певній манері виконання. У процесі добору вокально-хорового репертуару важливим є врахування вікових фізіологічних та психологічних особливостей розвитку дітей, рівня сформованості їх емоційної компетентності.

Проблема володіння майбутніми вчителями методикою постановки співацьких голосів дітей у різних манерах співу далека від свого вирішення. Зазвичай учитель музики займається розвитком співацьких умінь та навичок дітей у тій манері співу, якою володіє він особисто. Наприклад, приналежність співацького голосу вчителя до естрадної манери співу у більшості випадків унеможливорює ефективне забезпечення ним процесу співацького розвитку дітей у академічній манері співу. Відсутність ґрунтовної бази науково-методичних знань у галузі вокальної педагогіки, методики викладання вокалу та дотичних галузей наук, практичного досвіду роботи з виконавцями у різних манерах співу та дитячими вокально-хоровими колективами не дозволяє вчителю музики ефективно забезпечувати навчально-виховний процес на уроках музики та в позаурочний час.

Незважаючи на те, що більшість дітей нині цікавляться сучасними естрадними напрямками вокально-інструментальної музики, на нашу думку, перевага все ж має надаватися постановці співацьких голосів у академічній манері співу. Саме академічна манера дозволяє якнайширше розкривати весь вокальний потенціал дитини, розвивати доступний на певному етапі розвитку діапазон, нижньореберний діафрагматичний тип співацького дихання, який є найоптимальнішим для співу. Розвиток співацьких умінь та навичок за принципами постановки співацького голосу в академічній манері сприяє розвитку необхідних акустичних якостей співацького звуку, його тембральних характеристик.

Формування вокально-методичних умінь студентів, які б дозволяли їм здійснювати постановку співацького голосу дітей у різних манерах співу має відбуватися і під час роботи студента у класі вокалу, і в процесі вивчення дисципліни «Методика викладання вокалу». Педагог-вокаліст має враховувати специфіку педагогічного спрямування вокальної підготовки

студентів музично-педагогічних спеціальностей та включати в їх репертуар твори різних жанрів вокальної музики. Так, працюючи зі студентом над постановкою співацького голосу у академічній манері співу необхідно включати до репертуару майбутнього вчителя окрім класичних творів обробки українських народних пісень з супроводом, спів народних пісень а капела, українські естрадні пісні. Студент не повинен виконувати твори у різних манерах співу, але має бути ознайомленим із стилістично-виконавськими прийомами специфічними для їх виконання. Засвоюючи загальні принципи вокальної педагогіки студенти повинні знати особливості манери вокалізації естрадних співаків, виконавців у народній манері співу, усвідомлювати фізіологічні механізми звуковидобування виконавця. Необхідно пам'ятати, що робота органів звукоутворення та артикуляції під час співу у народній та естрадній манері є найбільш наближеною до мовленнєвої позиції. Важливим моментом є вивчення особливостей імпедансу вокалістів у різних манерах співу, усвідомленням того, що найбільшим він є у виконавців у академічній манері, що дозволяє раціонально використовувати власний голосовий апарат, формувати необхідні захисні механізми при великому вокальному навантаженні. Також потрібно враховувати суттєві відмінності у роботі резонаторів у співі, регістрову будову співацьких голосів, яка різниться у представників різних співацьких манер. Студенти мають знати, що естрадна музика та виконання народного пісенного репертуару допускає широку імпровізаційну свободу виконавця, тоді як академічна манера виконання є більш стриманою.

Важливим чинником ефективної вокально-методичної підготовки студентів є формування стійкої педагогічної спрямованості їх навчальної діяльності, орієнтування на майбутню професію. Націленість студента на подальшу педагогічну діяльність сприяє ефективній організації його навчального процесу, свідомого вибудовування плану набуття та вдосконалення власних професійних умінь, виокремлення пріоритетних напрямів самоосвіти.

Вокально-методична підготовка майбутніх педагогів-музикантів передбачає засвоєння студентами знань у галузі анатомії, фоніатрії, фізіології, акустики, психології, педагогіки, біофізики. Важливим компонентом методичної підготовленості майбутніх фахівців є володіння знаннями психолого-педагогічних особливостей розвитку особистості дитини у різні вікові періоди та специфіку фізіології загального розвитку організму дитини та її голосового апарату. Майбутній педагог-музикант повинен уміти добирати методи вокального розвитку дітей відповідно до педагогічних завдань поставлених на уроці, вікових психофізіологічних особливостей розвитку дитини. Важливим компонентом вокально-методичної підготовки майбутнього вчителя музики є розвиток активного вокально-педагогічного слуху, як засобу свідомого контролю, удосконалення якості звучання голосу учня в процесі вокального навчання.

Література:

1. Доронюк В.Д. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики: навч. посіб. для викладачів і студентів вищих навч. закладів і вчителів музики шкіл різного типу / В.Д.Доронюк, М.Ю.Сливоцький. — Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. — 306 с.
2. Менабени А.Г. Методика обучения сольному пению / Анджелина Георгиевна Менабени. — М. : Просвещение, 1987. — 93 с.
3. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. — К. : Радянська школа, 1977. — Т. 3. — 657 с.
4. Юцевич Ю. Музыка: словник-довідник / Юрій Євгенович Юцевич. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2003. — 352 с.
5. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу: навч.-метод. посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу / Юрій Євгенович Юцевич; ін-т змісту і методу навчання. — К., 1998. — 158, [1] с.

Стаття присвячена вивченню проблем вокально-методичної підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. У статті розглядаються шляхи підвищення готовності майбутніх педагогів-музикантів до проведення вокально-педагогічної діяльності, як елемента їх професійної компетентності. Значну увагу у статті приділяли вивченню специфіки педагогічної діяльності вчителя музики у школі, що визначає необхідність оволодіння студентами ґрунтовними знаннями методики розвитку співацьких

голосів учнів.

Ключові слова: майбутній педагог-музикант, вокально-методична підготовка, розвиток співацького голосу, педагогічна спрямованість навчальної діяльності.

The article is devoted to studying the problems of vocal-training students musical-pedagogical specialties of higher educational institutions. The article discusses ways to improve the readiness of future teachers-musicians to conduct vocal pedagogical activities, as part of their professional competence. Considerable attention was paid to the study of the specificity of pedagogical activity of the teacher of music in the school that determines the need for master students in-depth knowledge of development techniques spacky vote of the students.

Keywords: future educator, musician, vocal-methodical training, development spackage voice, pedagogical focus of educational activity.